

Szükség van jó osztályfőnökökre

Szöveg: **Pintér Balázs** | Fotó: Nagy Gábor

Pályája során számos osztálya volt **Szekszárdi Júliának**, s ez máig meghatározó élményeket adott neki. A több mint egy évtizede az Osztályfőnökök Országos Szakmai Egyesülete alapítóelnökeként tevékenykedő pedagógussal beszélgettünk arról, mit jelent osztályfőnöknek lenni.

– Mikor és miért alakult ki az osztályfőnöki szerep?

– A magyar közoktatásban 1849 óta létezik ez a pedagógusszerep: a Ferenc József császár és király által aláírt tanügyi dokumentum, az Organisationsentwurf rendelkezett róla. Arra a természetes igényre jött létre, hogy az első négy év – a korábbi elemi iskola – után, amikor már több pedagógus foglalkozik a gyerekekkel, legyen valaki, aki a személyességet garantálja, aki odafigyel rájuk, és aki egyfajta közvetítő szerepet lát el az iskola és a szülő, valamint az osztály és az iskolavezetés között.

Több mint egy évszázadon át nem is szabályozták ennél jobban, az osztályfőnök csupán az iskola igazgatójának tartozott felelősséggel. Ösztönösen és természetes módon tette, amit ez a szerep, az ezzel járó személyesség megkívánt. Az ötvenes évek óta azonban hihetetlenül megnőtt az ellátandó feladatok köre. Egy nyolevanes évek elején végzett kutatásban az osztályfőnök már mint az osztályban zajló nevelés mindenese bukkant fel, akit elborítanak a teendők, amelyeknek csupán egy töredékét képes megfelelően ellátni.

– Mi jellemezte a rendszerváltozás utáni éveket?

– A Nemzeti alaptanterv 1996-os bevezetésével – 1849 óta először – egy időre megszűnt az osztályfőnöki munka kötelezősége. Az iskola felelőssége lett, hogy ezzel a szereppel mit kezd. A döntéshozók azzal érveltek, hogy minden iskolában más az igény, ezért az iskola szintjén lehet valóban eldönteni, van-e szükség egyáltalán osztályfőnökre, vagy más módon történik az e szerepkörbe tartozó feladatok ellátása. Bár az 1998 utáni kerettantervek visszaállították a kötelező osztályfőnöki órát – amelyet értelemszerűen az osztályfőnök tart –, az osztályfőnöki szerepkör létjogosultsága mégis erősen megingott, tartalma bizonytalanná, parttalaná vált. Pedig a szülők és a gyerekek is érzik, hogy nagy szükség van jó osztályfőnökre.

– Mi a helyzet napjainkban?

– Érdekes kettősség alakult ki: a feladatot egyik oldalról túl-, a másiktól alulértékelik. Még ma is él az a romanti-

kus, patetikus vízió, mely szerint az osztályfőnök szinte a második szülő, egyfajta szülőpótlék. Ennek a szerepnek az ellátását azonban erősen gátolja az elképesztően felduzzadt feladatkör. A hagyományos osztályfőnöki szerep lassanként erodálódott. Elsősorban személyiség-, másodsorban iskolafüggő, hogy mi marad belőle. Érdekes tapasztalat, hogy azok a pedagógusok, akik ezt a feladatot hagyományos módon igyekeznek ellátni, főként az idősebb korosztályból kerülnek ki. Nem feltétlenül azért, mert ők jobb pedagógusok, mint az ifjabbak, hanem azért, mert őrelőttük még volt minta, akadt a diákkorukban olyan pedagógus, aki ezt a klasszikus eszményt megtestesítette. Ez a modell lassanként teljesen eltűnik az iskolából.

Jelenleg olyan problémák adódnak az osztályfőnökök munkája során, amelyek korábban elképzelhetetlenek voltak. Elég, ha csak az internet megjelenésére, a közösségi oldalak rohamos terjedésére utalok. Ha valamilyen, akkor most égető szükség lenne arra, hogy legyen valaki, aki felelősen vállalni tudja az osztályfőnökséggel járó, egyre bonyolultabb teendőket. Természetesen manapság is akadnak szép számmal ilyen kollégák, de sajnos, negatív tapasztalataim is vannak. Éppen a felmerülő problémákkal foglalkozva hoztuk létre 2001-ben az Osztályfőnökök Országos Szakmai Egyesületét, és működtetjük az **osztalyfonok.hu** címen elérhető honlapunkat.

– Mit ért pontosan azon, hogy erodálódott az osztályfőnöki szerep?

– Van egyfajta ösztönös igény arra, hogy legyen valaki, aki a gyerekekkel törődik, aki vállalja a felelősséget, ha valami történik az adott tanulócsoporthoz. Ennek megvan a hagyománya, hiszen osztályfőnöke mindenkinek volt. Ugyanakkor, bár nagyon sokszor hiányoznak az ehhez szükséges feltételek – idő, energia, felkészültség, a kollégák támogatása, presztízs –, mégis sokan sokfélét várnak el az osztályfőnöktől. „Hol volt az osztályfőnök, amikor Pistike betörte az ablakot?”, „Miért nem akadályozza meg az osztályon belüli erőszakot?”, „Miért nem tesz valamit az alkohol- és a drogfogyasztás ellen?”, „Miért nem tesz arról, hogy az osztály tanulói felké-

szüljenek a tanórákra?” Egy osztályfőnök nap mint nap szembesülhet az ehhez hasonló kérdésekkel a szűkebb és tágabb társadalom, olykor a közvetlen kollégái részéről. Az a fő baj, hogy az osztályfőnöki szerep háttérbe szorulásával szinte teljesen elvesztett a személyesség, leginkább a középiskolából. Ilyen szempontból az egyházi intézmények pozitívabb képet mutatnak, itt ugyanis általában megőrződött a közösen gondolkodó, beszélgetős, atyai-anyai hozzáállás.

” **Az osztályfőnöknek módja nyílik a kapcsolatrendszer folyamatosan figyelve megerősíteni a pozitívumokat, ellensúlyozni a negatívumokat, konstruktív módon kezelni a felmerülő problémákat, konfliktusokat, és ilyen módon segíteni a gyerekek szociális tanulását.** ”

– Ilyen nehézségek mellett mire kell különösen figyelnie az osztályfőnöknek? Milyen speciális feladatokat kell ellátnia?

– Legalább egy valakinek kell lennie, aki tudja, ki az a gyerek, honnan jött, milyen problémái vannak, merre tart. Szükség van legalább egy olyan felnőttre, akihez bármilyen gonddal, fájdalommal nyugodtan, kockázatmentesen fordulhat a diák – adott esetben a szülő –, aki képes biztonságos fogódzót adni neki ebben a kaotikus világban.

Az osztályfőnöki szerep speciális adottsága, hogy a pedagógusnak lehetősége van egy tanulócsoport fejlődését, dinamikáját a kialakulásától a megszűnéséig figyelemmel kísérni, és ennek tudatában segíteni az egyes gyerekek szocializációját. Ez hatalmas nevelési potenciált jelent az értő szakember számára. Hiszen számtalan kapcsolatrendszer alakul ki egy-egy osztályban az évek során, miközben a gyerekek felszűrődnek, fiatal felnőttekké válnak. Az osztályfőnöknek módja nyílik a kapcsolatrendszer folyamatosan figyelve megerősíteni a pozitívumokat, ellensúlyozni a negatívumokat, konstruktív módon kezelni a felmerülő problémákat, konfliktusokat, és ilyen módon segíteni a gyerekek szociális tanulását.

– Hogyan lehet bevonni a tanárkollégákat mindebbe?

– Nagyon hasznos lenne, ha az osztályfőnök mint egyfajta csoportvezető összefoghatná azokat a kollégákat, szakembereket, akik az osztállyal foglalkoznak, és velük együttműködve törekedne optimális feltételeket teremteni az osztály, azon belül az egyes tanulók iskolai neveléséhez. Sajnos ritkán jönnek létre ilyen munkacsoportok az iskolákban. Az általános tapasztalat szerint az egyes osztályokkal foglalkozó pedagógusok

legfeljebb az osztályozó értekezleteken vannak együtt, ahol a magatartás- és szorgalomjegyek jóváhagyásán túl ritkán történik valami érdemi dolog.

Nagyon lényeges az is, hogy az osztályfőnök stabil és pozitív énképpel rendelkezzen, és képes legyen megfelelően reflektálni a szűkebb és tágabb környezetben történő aktuális eseményekre. Fontos, hogy meghallgassa a tanítványai véleményét, nyitott legyen ezekre, s miközben határozottan és hitelesen képviseli a saját megalapozott értékrendjét, meghallgassa, elfogadja a gyerekek felvetéseit, engedje őket gondolkodni, nem erőltetni rájuk hatalmi eszközökkel a saját meggyőződését. Ez a fajta hozzáállás természetesen nemcsak az osztályfőnöktől, hanem minden pedagógustól elvárható.

– Alkalmasak az osztályfőnöki órák az említett feladatok ellátására? Ön szerint mire érdemes fordítani ezeket?

– Ez igazi magyar sajátosság, más európai országban tudomásom szerint nem létezik ez a tantervbe illesztett óra. Bár igen szűk ez a heti 45 perces keret, sok mindenre fel lehet használni. Az osztályfőnöki órán sokan adminisztrálni szoktak, esetleg valamilyen aktuális problémát beszélnek meg, hiszen máshol, máskor ezekre általában ritkán nyílik lehetőség. Elképzelhető, hogy valamilyen konkrét feladatra, például egy közelgő ünnepélyre készülnek fel, vagy valamilyen szabadidős programot készítenek elő.

A legörvendetesebb talán az lenne, ha ezen az órán kötetlen beszélgetés alakulhatna ki az osztályfőnökkel az osztályt érdeklő témákról, vagy valamilyen projekt-feladat valósulna meg. Ez azonban igazi bizalmi kapcsolatot és együttműködési készséget tételez fel mind a pedagógus, mind az osztály részéről, s ez manapság sajnos egyre ritkább. Az időpont sem mindig megfelelő, hiszen két nehéz dolgozat közé ékelve vagy egy fárasztó nap végén szinte lehetetlen az ehhez szükséges oldott légkört megteremteni.

– Eddig még csak érintőlegesen esett szó a szülőkről. Velük milyen kapcsolat kialakítására kell törekedni?

– Amikor osztályfőnökként az első osztályomat megkaptam, még kötelező volt a családlátogatás. Fiatal és lelkes pedagógusként úgy éltem meg, hogy ez fantasztikus dolog. Az első osztályomban negyvennégyen voltak, mind a negyvennégy családot becsülettel végig is látogattam. Úgy éltem meg a dolgot, hogy ezzel tartalmasabb lett a szülőkkel és a gyerekekkel kialakult kapcsolat, hatékonyabban tudtam foglalkozni velük. Néhány évtizeddel később igencsak meglepett, amikor az egyik kollégám, akivel különben hasonló pedagógiai elveket vallottunk, közölte, hogy a családlátogatás viszsztatetsző dolog, hiszen ezzel olykor kéréstlenül behatolunk a családok intim szférájába, és egyáltalán nem biztos, hogy ettől a szülők igazán boldogok. A nyolcvanas évek végén eltörölték a kötelező családlátogatást, s ma – ha adódna is szándék a visszaállításra – szinte teljesen megvalósíthatatlan is lenne. A szülőknél (és a pedagógusoknál is) egyre kevesebb a szabadideje, rengeteg problémával küszködnek a munkanélküliséggel járó egzisztenciális gondoktól a családi válsághelyzetekig. A szülők nagy része nincs abban a

helyzetben, hogy kész és képes legyen érdemben együttműködni az iskolával, a pedagógussal.

Az viszont így is fontos lenne, hogy az osztályfőnök, akinek dolga közvetíteni az iskola és a szülők között, megismerkedjék tanítványai szüleivel. Ha nem jön létre a családlátogatás, és a szülő valamiért nem szívesen megy be az iskolába, vagy nincs ott olyan helyiség, ahol nyugodtan lehet beszélgetni, célszerű egy olyan semleges külső helyszínt keresni, ahol zavartalanul lehet szót váltani, bizalomteli, őszinte kapcsolatot kiépíteni a közös ügy, a gyerek érdekében.

A rossz családi háttérből érkező, halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek esetében az osztályfőnök sok esetben nem boldogul egymaga. Miközben a preventív gyermekvédelem feltétlenül az ő feladata, hiszen neki van a leginkább alkalmunk észrevenni az esetleg rejtett gondokat, mindenképpen szüksége van segítő szakemberekre: pszichológusra, gyógypedagógusra, gyermekvédelmi szakemberre, esetleg családgyógyógyóra. Fontos, hogy tisztában legyen azzal, hogy számos szülő eleve bizalmatlan az iskolával, például azért, mert neki magának is negatív tapasztalatai voltak a pedagógusokkal saját iskoláskorában, esetleg hatóságként kezeli a pedagógust is. Ilyenkor az első és megkerülhetetlen feladat a szülő bizalmának elnyerése. Ez azonban gyakran sajnos nem könnyű.

– Különleges színfoltot jelentenek az iskolában az osztálykirándulások, a többnapos programok. Hogyan célszerű ezekre felkészülni?

– A pedagógusok egy része nagyon tart ezektől, nehéz ugyanis bizonyos határokat, korlátokat betartatni. Ivászat, dohányzás, kábítószer, szex korábban is volt, a mostani generáció talán abban különbözik az előzőektől, hogy ezeket a kilengéseket gyakran már nem is titkolják a tanár előtt.

Korábban a diákok elbújtak, ha rágyújtottak, most – kis túlzással – a tanár arcába fújják a füstöt. Az iskolai kirándulásokon rengeteg dolog történhet. Nagy vállalást jelent a többnapos program felelősségét magunkra venni. De mégiscsak jók, szükség van az iskolán kívüli közös élményekre. Ha megvan a tanár és diák közötti kölcsönös tisztelet, ha képesek megállapodni a betartandó közös szabályokban, amelyeket a gyerekek a magukénak érznek, betartanak és másokkal is betartatnak, akkor van esély a sikerre.

– Sok mindenről beszélgettünk, ami egy osztályfőnök életében megjelenhet. De vajon felkészítik-e minket a pedagógusjelölteket?

– A pedagógusképzésben nincs szervesen benne az osztályfőnöki szerepre és munkára való felkészítés. A teljes pedagógusképzésben persze sok olyan elem megjelenik, amely az osztályfőnökséghez is alapvető fontosságú: önismeret, kommunikációs készség, kooperációs készség, problémamegoldó képesség. Ám az, hogy ezt egy osztályra, egy tanulócsoporthoz specializálják, csak elvétve jelenik meg.

– Ezek szerint az osztályfőnöknek bele kell tanulnia a szerepébe. De ki alkalmas igazán osztályfőnöknek?

– Akinek egészséges lelke van. Csak azok tudnak bizalmat kelteni és biztonságot nyújtani, akik maguk ép lelkűek. Osztályfőnöknek lenni sok öröm, nagy felelősség, és ha valóban jól akarja csinálni valaki, rendkívül időigényes feladat. Mindenki maga dönti el, hogy mennyi időt és energiát szán a rábizott osztályra. Jó lenne, ha az osztályfőnökségre önként lehetne vállalkozni, és valóban válogatni lehetne az arra alkalmas, azt örömmel végezni kész pedagógusok között.

